

«РУХОВА АКТИВНІСТЬ» В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Віра КОТОВИЧ, Анастасія ПАТЕН

м. Дрогобич

Важливими складниками здорового способу життя є не лише раціональне харчування, режим праці та відпочинку, особиста гігієна, але й рухова активність. «Ніщо так не руйнує людину, як фізична бездіяльність. Життя вимагає руху» (Аристотель). Фізична активність, рух взагалі позитивно впливає на психоемоційний стан: організм виробляє гормони радості, що допомагають знижувати рівень стресу та тривожності. «Рух пов'язаний із життям і розвитком людини, природи, суспільства, а фраземи – це онтологічно значущий пласт лексичного складу мови, який ці життя й розвиток віддзеркалює» [10, с. 152].

Актуальність дослідження руху у фразеології тієї чи тієї мови зумовлена кількома чинниками. По-перше, це допомагає зрозуміти, як мова відображає людську діяльність і рухові процеси. По-друге, аналіз таких фразеологізмів дозволяє виявити закономірності в їхньому значенні, походженні та функціонуванні. По-третє, у сучасному світі, де здоровий спосіб життя та фізична активність набувають дедалі більшої популярності, вивчення цього аспекту мови сприятиме розвитку лінгвістичних досліджень, міждисциплінарних зв'язків та комунікативної компетенції.

Рух досліджували вчені різних галузей наук ще з античних часів: сутність і зміст руху розглядали з логіко-філософського, теологічного, природничого, культурологічного, психологічного та лінгвістичного поглядів. «Рух – це філософська категорія й загальнонаукове поняття, одне з найважливіших у різноманітних філософських теоріях буття (онтології), в науках про природу,

суспільство та мислення, їх уявленнях про активність / пасивність, змінюваність / нерухомість, спокій тощо. Під рухом розуміють будь-яку зміну – «рух взагалі», пов'язану із загальною взаємодією об'єктів різного роду (Г. Гегель, І. Кант, Дж. Локк, І. Ньютон). Уважаємо доцільним визначення руху як етнокультурно маркованої вербалізованої одиниці розумової діяльності людини, яка пов'язана з колективними знаннями й досвідом і має універсальні та національно-забарвлені ознаки» [8, с. 7].

Рух як фізичний процес є універсальним аспектом людського існування, і фразеологізми, які описують рух, зберігають глибокі культурні, емоційні та навіть філософські сенси, дозволяють глибше зрозуміти, як мова відображає суспільні уявлення про активність, працю, динамізм та навіть інерцію в різних аспектах життя.

Фразеологічні фонди аналізованих мов відображають різні аспекти руху: фізичний (*бігти, летіти з усіх ніг (що є духу/сили); дати волю ногам; ледве ноги пересувати; ходить, як неначе три дні хліба не їв; іти, як по стерні босяком // lecieć, walić co jest tchu (co jest siły; z całych nóg); idzie jak na ścięsie; latać po kołu // under full sail; quick as a snail crawling through tar; slower than a jell-poke; to fall into step*) та метафоричний (*рухатися до мети; не стояти на місці; іти на дно; рухатись на штурм; пливти за течією; іти на компроміс; перейти дорогу комусь // iść w górę; iść na rękę; przejść komu przez drogę // man can do more than he can; go out of one's way to do something; walk the streets; moving forward; keep moving; get a move on; on the move*).

Метафора – найпродуктивніший інструмент збагачення мови, одна з найважливіших прикрас мовлення (А. Білецький), водночас це засіб концептуалізації дійсності і формування суспільних поглядів [6]. «Людина, – наголошує О. Бойченко, – не спроможна мислити без метафор, навіть коли вона про це й не

здогадується. І черпає вона метафори з усього, що її оточує» [3]. Метафора актуалізує своєрідне образне уявлення, яке втілюється за рахунок «звичайних асоціацій», або «особистих тезаурусів», властивість мислити про одну сутність так, ніби вона схожа на іншу, що це дає змогу визначати місце вторинного найменування у системі національно-культурних цінностей та стереотипів [4, с. 89].

Метафоричні сполуки зі словами руху символізують емоційний та розумово-психічний стан людини, моральний статус, внутрішні переживання, такі як швидке прийняття рішень або зволікання, певні життєві стратегії чи життєвий стиль: *плисти проти течії; ускочити в халепу; мозком рушити; зійти в могилу // krew napływa komuś do twarzy; ruszyć głową / rozumem; coś komuś idzie jak po grudzie, jak z kamienia // fly off the handle*. Доволі часто такі сполуки виражають прогрес, активність, енергію, вони сприяють розвитку особистості, професійного зростання або досягнення цілей, маніфестують ідею: не здаватися, прагнути до кращого: *крізь терни до зірок; йти на компроміс; стати на ноги // wspinać się po szczeblach kariery; stanąć na wysokości zadania // to climb the ladder of success; to keep moving forward*.

Як бачимо, українські фразеологізми акцентують увагу на духовному, внутрішньому зростанні, польські – на соціальній структурованості, англійські – на індивідуальній ініціативі та подоланні системних бар'єрів.

В англійській мові, до прикладу, фразеологізми *stuck in a rut; spin your wheels* символізують безвихідь, тоді, коли рух уперед неможливий (у таких випадках рух стає метафорою не прогресу, а невдачі або відсутності змін загалом), *change of pace; slow down* – виражають внутрішню метафору руху, і вказують на потребу в зміні темпу життя, переосмисленні власних дій і

динаміки існування. Тож рух – не завжди швидкість і постійна активність, але й спокій, роздуми і перегляд життєвих цілей.

Фразеологізми слугують не лише засобами мовної виразності, а й дзеркалом національного світогляду. За їх допомоги можна глибше зрозуміти механізм мовного мислення, і простежити особливості різних культур, виявити унікальний культурний код кожного народу.

Зауважуємо, що фразеологізми відображають нашу ментальність, наше уявлення про активність, ефективність чи бездіяльність.

Деякі стійкі сполуки з дієсловами на позначення метафоричного руху сягають сфери бізнесу та ділових стосунків: *текти крізь пальці* // *pieniądze idą z dymem; gonić za pieniędzmi* // *to go into red; to go to the dogs; go to the wall*; мови спорту: *біг на міцці*; *біг з перешкодами* // *to change one's base; shot (cross) cut / inside track; move the goalposts*; мови військових : *йти строєм*; *повзти по-пластунськи*; *тримати крок* // *uderzać z buta* // *to bring up the rear; to go on the war-path*; мови парашутистів: *вільне падіння*; мови моряків: *вільне плавання, на повних (на всіх) парусах* // *to sail under false colors; all abroad* тощо.

Фразеологічні одиниці, що маніфестують фізичний рух вказують на дію суб'єктів, які швидко змінюють місце перебування в просторі у певний проміжок часу, тож для інтенсивного руху обов'язковою є динамічність, розвиток у часі. Кількісний показник, який характеризуватиме інтенсивність самостійного руху суб'єкта – його швидкість, адже, щоб рухатися швидко суб'єкт докладає великих фізичних зусиль, напружується, що зрештою призводить до його фізичного виснаження [5, с. 47] : *висолопити языка* 'дуже поспішати, швидко йти, бігти'; *що маєш сили*; *бігти, летіти з усієї сили*; *летіти сторч головою* // *dać drapaka; dać dyla; lecieć, walić co jest tchu (co jest sily; z całych nóg); co sił; biec na pełnym gazie*;

mieć character w nogach // in full flight ‘бігти так швидко як це тільки можливо’; *to go a good streak; as fast as one’s feet can carry one*.

Надмірно швидкий темп життя – типове явище для урбанізованого світу – призводить до хронічного стресу, порушення сну, виснаження нейроендокринної системи. Повільний рух – це не синонім бездіяльності, він сприяє фізичному здоров’ю, ментальній рівновазі, культурній цілісності та екзистенційній повноті, глибшому переживанню подій, розвитку емоційної стійкості та рефлексивного мислення. У світі, де «встигнути все» стало девізом, мистецтво сповільнення — це не слабкість, а нова форма сили й мудрості. Тож як слушно зауважує І. Патен, група фразеологічних одиниць, які виражають повільний рух, є також досить продуктивною [7, с. 164] : *нога за ногою; ледве ноги волочити; тягнути ноги; йти як черепаха // idzie jak żółw; ledwe się ruszać; ledwo powłoczyć nogami; wlec się ślimaczym krokiem // run as swift as a pudding would creep; as slow as a snail; hardly put one foot in front of the other*.

Отож рух – це унікальне явище світу. Він пронизує все живе й неживе, охоплює різні рівні життя та всі сфери діяльності. Його справедливо вважають однією з основних ознак і властивостей життя. У сучасному розумінні рух – це не лише переміщення тіл у просторі, а й процеси нагрівання чи охолодження, електромагнітне випромінювання, обмін речовин. Усі природні й суспільні зміни так чи інакше пов’язані з рухом. Завдяки такій широкій інтерпретації, рух став однією з ключових категорій у багатьох науках.

Аналіз фразеологізмів зі значенням руху в українській, польській та англійській мовах дає змогу не лише глибше зрозуміти мовну картину світу, а й простежити зв’язок між фізичною діяльністю людини та її мовним вираженням. Це своєрідний ключ до розуміння того, як представники

аналізованих етносів сприймають та інтерпретують фізичну активність, життєвий шлях, працю та розвиток.

Здоровий спосіб життя – це рух до кращого, до більш енергійного і продуктивного життя. «Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись – значить, не жити, а бути мертвим, адже турбота – рух душі, а життя – се рух» (Г. Сковорода).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Англо-український фразеологічний словник / укладач К. Баранцев. 2-ге видання, виправлене. Київ : Товариство «Знання», КОО, 2005.
2. Білоноженко В. та ін. укладачі. Фразеологічний словник української мови. Київ : Наукова думка, 2013. Т. 1, Т. 2. 528 с., 990 с.
3. Бойченко О. Імунітет як метафора. Zbruc. 29.01.2018. URL : <https://zbruc.eu/node/75941>.
4. Головенко К. В. Внутрішня форма метафори в українській та англійській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Кіровоград, 2012. 245 с.
5. Ігнатенко Д. Метафоричні моделі фразеологізмів на позначення інтенсивності руху в англійській, німецькій, російській та українській мовах. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. Вип. 2. С. 46–51.
6. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство : підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.
7. Патен І. Лінгвокультурологічна специфіка фразем на позначення руху (на матеріалі української, російської, польської та англійської мов). *Актуальні питання гуманітарних наук : Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених*

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Посвіт, 2015. Вип. 12. С. 162–168.

8. Патен І. Фраземи зі значенням руху : семантико-ідеографічний та лінгвокультурологічний підхід (на матеріалі української, російської, польської та англійської мов) : автореф. ... канд. філол. наук. Одеса, 2014. 17 с.

9. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / упоряд. М. М. Пазяк. Київ : Наукова думка, 2001. 392 с.

10. Федурко М., Патен І. Мовна категоризація руху у водному просторі (на матеріалі української та англійської фразеології). *Проблеми гуманітарних наук. Серія : Філологія*. 2024. Вип. 60. С. 151–158.

11. Muldner-Nieckowski S. Carofano-Bugajska Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa : Świat książki, 2003. 1088 s.

12. Wilkinson R. Thesaurus of Traditional English Metaphors. 2002. 896 p.